

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ КЛЮЧОВИХ СПІЛЬНОТ

на тлі російської військової агресії:
дані системи REAct

інформація станом на 01.12.2022

ПОВНОМАСШТАБНЕ РОСІЙСЬКЕ ВІЙСЬКОВЕ ВТОРГНЕННЯ В УКРАЇНУ МАЄ ВКРАЙ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ В КОНТЕКСТІ ВІЛ/ТЬ СПІЛЬНОТ. ПЕРЕДУСІМ ЙДЕТЬСЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ КЛЮЧОВИХ СПІЛЬНОТ **В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**, А ТАКОЖ СКОЄНІ **ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ З БОКУ ОКУПАНТІВ**.

Ключова статистика REAct (24.02 – 01.12.2022)



2194

випадки
порушення прав
ключових спільнот



2153

клієнтів
з числа
спільнот,
з яких



884

випадки пов'язані з
початком повномасш-
табної війни рф проти
України



80

випадків, де
порушником є
безпосередньо
окупанти



76

документаторів,
які надають супровід
клієнтам

483

особи
є внутрішньо
переміщеними,

30

осіб
є біженцями



56

партнерських НУО
є учасниками
REAct



17

регіонів залучені
до REAct



REAct (Rights - Evidence - Action/Права - Докази - Дії) – це інструмент для моніторингу та реагування на порушення прав людини на рівні спільнот.

Система впроваджується з 2019 року МБФ «Альянс громадського здоров'я» за фінансової підтримки Глобального фонду.

Сторінка REAct у Facebook: facebook.com/REAct.Ukraine

Наслідки війни щодо реалізації права на здоров'я та доступу до медичних послуг



Більше ніж **1000 медичних закладів в Україні** було зруйновано або пошкоджено внаслідок військової агресії з боку росії



Від'їзд медичних фахівців у більш безпечні регіони, а часто і за межі України, спричинив **брак людських ресурсів у медичних установах**



Через термінову евакуацію з міст, де велись активні бойові дії, **клієнти часто не мали при собі особистих документів**, що ускладнювало отримання медичних послуг в нових регіонах. **Відновити документи клієнти не мали змоги також**, оскільки Центри надання адміністративних послуг у військовий час не приймали заяви на відновлення документів



На тимчасово окупованих територіях цивільне населення **позбавлено доступу до життєво важливих медичних послуг та лікування**



Внутрішньо переміщені особи як група ризику під час війни

Відповідно до [Керівних принципів з питань внутрішньо переміщених осіб](#), **внутрішньо переміщені особи (ВПО)** — це особи, які були змушені покинути свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема як внаслідок або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушень прав людини, і які не перетнули міжнародно визнаний кордон.

[Управління Верховного комісара з прав людини](#) визначає такі характеристики осіб з числа ВПО:

- Люди, які були змушені втекти зі свого місця проживання або залишити свої домівки, особливо в умовах збройного конфлікту, **завичай піддаються підвищеній уразливості в ряді сфер.**
- **Рівень смертності внутрішньо переміщених осіб значно вищий**, ніж населення в цілому.
- Такі особи залишаються **під високим ризиком** фізичного нападу, сексуального насильства та викрадення, і часто **позбавлені належного доступу до притулку, їжі та медичних послуг.**
- **Переважає більшість внутрішньо переміщених осіб – це жінки та діти**, яким особливо загрожує порушення їхніх базових прав.



Внутрішньо переміщені особи з числа ключових спільнот, уразливих до ВІЛ та ТБ, перебувають в особливо уразливішому становищі і мають додаткові ризики та бар'єри в отриманні послуг, частіше стикається з дискримінацією через належність до ключових спільнот

З початку війни **в системі REAct** було додано категорію групи ризику **внутрішньо-переміщені особи**, до якої можуть належати ключові спільноти.

В умовах логістичних складнощів в забезпеченні закладів охорони здоров'я **преператами АРТ, ТБ і ЗПТ**, особи з числа ВПО зіткнулись з **бар'єрами в можливості їх отримання за залишковим принципом**:



Чоловік є жителем м. Харків. Через напад РФ був вимушений покинути місто. У нього була достатня кількість препаратів ЗПТ з собою. Однак через певний час він звернувся до Центру СНІД у м. Кривий Ріг. Звернувшись до чергової лікарки, вона, на жаль, відмовила йому, аргументувавши тим, що поки вони мають достатню кількість терапії, але невідомо, коли буде поставка, тому було прийнято рішення видавати терапію та інші ліки тільки тим, хто отримував їх раніше, не видавати ЗПТ новим клієнтам та тимчасово переміщеним особам.

Намагаючись оформити статус ВПО в іншому регіоні тимчасового проживання, представники ключових спільнот стикались з **дискримінацією через свою належність до однієї зі спільнот** з боку представників державних соціальних установ:



Чоловік є ЛВНІ, також є ВПО, приїхав до Кривого Рогу на початку червня. Звернувся до відділення управління праці та соціального захисту населення з метою оформлення статусу ВПО. Подав необхідні документи, їх прийняли, сказали чекати на дзвінок, коли довідка буде готова. Так пройшло близько двох тижнів, додзвонитися до установи чоловік за вказаними номерами не зміг, тож сам відвідав установу ще раз. Там виявилось, що чоловік начебто невірно заповнив документи, тож довідка ще не готова. Чоловік спочатку попросив документи, які він заповнював, але йому їх не надали. Чоловік тоді попросив спеціаліста допомогти йому у заповненні документів, після чого отримав грубу відмову, разом із звинуваченнями у тому, що він є ЛВНІ, і грошова допомога, на яку він розраховує, все одно «підє на наркотики». Спроби чоловіка отримати допомогу ще раз були перервані погрозою, що якщо він не покине будівлю самостійно, то йому «допоможуть» охоронці, що стоять на вході.

ВІЛ-статус, або досвід вживання наркотиків, чи перебування на програмі ЗПТ ставали бар'єрами для осіб з числа ВПО при спробі їх поселення до гуртожитків в інших регіонах, куди вони евакуювались:



Звернулася жінка, вона евакуювалася до Полтавської області разом із 25 пацієнтами державної програми ЗПТ з Краматорська та інших «гарячих» районів, втікаючи від бомбардувань та обстрілів. Люди були в дорозі майже дві доби. Місцева влада обіцяла надати їм тимчасовий притулок. По приїзду їх зареєстрували в міській раді та направили до одного з гуртожитків. Але за десять хвилин все змінилось, бо дізнались про їх перебування на програмі ЗПТ. Людей в гуртожиток не пустили. Кілька годин люди з числа ВПО, серед яких були і люди з інвалідністю, змушені були простояти на холоді. Про їдальню вже навіть мова не йшла. Оголосили, що нібито «місце немає». Хоча, перед цим і місця були, і їжа в їдальні готова. Люди телефонували куди тільки можна, казали, що біля них з'явилися люди в формі з автоматами. Змерзлі, голодні, втомлені та розгублені, в незнайомому місті. Всі розмови з місцевою владою не дали результату. Висувались аргументи, що «наркомани» не мають права жити в гуртожитку з іншими людьми, дітьми, бо, нібито, вони небезпечні, можуть когось вбити, їх потрібно ізолювати.



Клієнтці відмовили в прийомі до шелтеру через приналежність до уразливої групи. Перед поселенням у гуртожиток для ВПО, клієнтку попросили пройти анкетування. Серед усіх питань соціальний працівник, який відповідав за це, попросив вказати чи має вона хронічні захворювання та інше. Серед переліку хвороб клієнтка вказала ВІЛ-позитивний статус, сподіваючись на допомогу з отриманням АРТ в подальшому. Після цього їй було відмовлено в можливості поселитись до гуртожитку.

Особи з числа ВПО зазнавали також примусового виселення з гуртожитку, навіть після певного проживання там, коли відкривалась інформація про належність таких осіб до ключових спільнот. **Виселення мало місце не тільки з боку працівників гуртожитків, але й з боку окремих осіб**, які зголосились надати тимчасове місце проживання в своїх індивідуальних помешканнях.



Клієнтка приїхала до Львова з Маріуполя і, отримавши довідку ВПО, звернулася за допомогою у наданні тимчасового притулку. Через деякий час після поселення, у працівників притулку виникли питання чому клієнтка систематично відлучається (клієнтка є учасницею програми ЗПТ). Клієнтка зізналась, що отримує препарат на сайті та проходить лікування. Після чого, її виселили з притулку, не надавши навіть альтернативи в проживанні.



До документатора REAct за допомогою звернулися представники ЛВНІ\ВПО, які переїхали до Рівного з тимчасово окупованих територій. Подружжя тривалий час не могли знайти житла, а коли знайшли і поселилися в орендовану квартиру, то через п'ять днів, власники квартири вирішили їх виселити. На запитання чому їх виселяють – відповіли, що їхня сусідка, яка є медичною сестрою на сайті ЗПТ, розповіла, що вони «наркомани» та приходили до неї по метадон в лікувальний заклад.



Фото Олександр Ермоценко (Reuters)

Воєнні злочини з боку окупантів



Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій 1949 року, порушення законів і звичаїв війни, за скоєння яких передбачено кримінальну відповідальність фізичних осіб на національному та міжнародному рівнях. Розглядаються міжнародним правом як безумовні міжнародні злочини.

ДОВІДКОВО:

- 24 жовтня 1945 року **засновано Організацію Об'єднаних Націй** — глобальну міжнародну організацію, метою діяльності якої є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки.
- 10 грудня 1948 року **прийнято Загальну декларацію прав людини** – перший міжнародний правовий документ, який закріпив основні права та свободи людини.
- 12 серпня 1949 року було **ухвалено чинні Женевські конвенції**¹ – міжнародні договори, які забезпечують захист жертв війни (поранених, військовополонених, цивільне населення), містять обмеження стосовно жорстокості під час збройних конфліктів.
- 17 липня 1998 року **прийнято Римський статут Міжнародного кримінального суду** – міжнародний договір, що заснував Міжнародний кримінальний суд, встановлює чотири основні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії.

«У разі збройного конфлікту, кожна сторона конфлікту зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення:



- *З особами, які не беруть активної участі в бойових діях, поведуться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії.*
- *Із цієї метою є забороненими такі діяння стосовно зазначених вище осіб:*
 - насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;*
 - захоплення заручників;*
 - наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження».*

**Стаття 3
Конвенції про захист цивільного населення під час війни**



*«Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше сторонами, **навіть якщо одна з них не визнає стану війни**».*

**Стаття 2
Конвенції про захист цивільного населення під час війни**

¹ Із додатковими протоколами до них від 1977 і 2005 рр.

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ, ЩО БУЛИ СКОЄННІ РОСІЙСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ ЗЛОЧИНЦЯМИ В УКРАЇНІ ЩОДО ПРЕДСТАВНИКІВ КЛЮЧОВИХ СПІЛЬНОТ ТА ЗАФІКСОВАНІ ПРОЄКТОМ REACT, МОЖНА РОЗДІЛИТИ ЗА ДВОМА ТИПАМИ ЗГІДНО З МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЮ КВАЛІФІКАЦІЄЮ:

1 Серйозні порушення Женевських конвенцій 1949 року, а саме:

- замах на вбивство під час обстрілів;
- катування та нелюдське поводження;
- навмисне спричинення сильних страждань та шкоди здоров'ю (зокрема через відсутність доступу до життєво важливого лікування).

2 Інші серйозні порушення законів та звичаїв війни, а саме:

- навмисні напади на окремих цивільних осіб, які не приймають безпосередньої участі у воєнних діях;
- зазіхання на людську гідність, зокрема образливе та принижуване поводження;
- зґвалтування;
- умисне створення умов для голодування цивільного населення як метод ведення війни, шляхом позбавлення їх речей, необхідних для їхнього виживання, включаючи навмисне перешкоджання постачанню допомоги.



ОКУПАНТАМИ ВЧИНЕНО НИЗКУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ, ЗОКРЕМА ЩОДО ПРЕДСТАВНИКІВ КЛЮЧОВИХ СПІЛЬНОТ

Порушення прав скоєні окупантами — військові РФ та представники держави-окупанта (поліція, лікарі)

Викрадення/знищення особистого майна клієнта	42	
Переслідування, залякування	21	
Тілесні ушкодження/фізичний напад	20	
Позбавлення житла, виселення	17	
Відмова у лікуванні ТБ	11	
Словесні образи	4	
Сексуальний напад/насильство	4	
Відмова у проведенні обстеження на ТБ	4	
Обмеження доступу до ЗПТ через активні бойові дії	4	
Вилучення АРТ і ЗПТ	4	
Вимагання, шантаж	3	
Відмова надати притулок	3	
Свавільне затримання/тримання під вартою поліцією	2	
Вбивство/замах на вбивство	2	
Відмова у прийнятті на роботу	2	
Відмова в оформленні особистих документів	2	
Примус до надання інформації щодо свого ВІЛ-статусу	1	

В рамках одного випадку клієнта можливо кілька типів порушення прав

Коли окупанти прийшли «визволяти» українські міста, людям довелося робити все можливе, щоб вижити. Хтось вирішив евакуюватися з міста під обстрілами, а **хтось був змушений провести не один тиждень у підвалі власного будинку без їжі та доступу до життєво важливого лікування.**

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН



24 лютого розпочався обстріл Маріуполя. 26 лютого ракетним ударом було зруйновано будинок клієнта. Тільки 16 березня клієнт зміг виїхати до м. Мангуш, пізніше на Бердянська, де відкрився гуманітарний коридор до Запоріжжя. Клієнт перебував 12 днів в підвалі практично без їжі і води, доступу до препаратів ЗПТ, при повній відсутності засобів зв'язку, тепла та електроенергії.

Значна частка воєнних злочинів з боку окупантів щодо цивільного населення вчинялась на блокпостах, де окупанти зупиняли автівки мирних громадян. Намагаючись рятувати своє життя та виїжджаючи із зони активних бойових дій, клієнти зазнавали **примусової перевірки на блокпостах**, яка принижувала їхню гідність, та ставали свідками жахливих **злочинів вбивства інших осіб.**

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН



Жінка, живе з ВІЛ. До війни разом із сім'єю (чоловік, донька 11 років) проживала у м. Ірпінь Київської обл. Коли почалися бойові дії у м. Ірпінь і їхнє житло було частково пошкоджено, жінка разом із сім'єю вирішили евакуюватися з міста, так як проживання в окупації було не можливе (відсутність доступу до їжі, води, медичної допомоги, у тому числі до АРТ препаратів, загроза життю та здоров'ю). Під час перетину блокпостів окупантами було скоєно низку правопорушень щодо жінки та її чоловіка (незаконні обшуки, примус до роздягання, незаконне вилучення особистих речей: телефони, повербанки), погрожування та фізичне насильство (стусани, тягання за руки, примушували вставати на коліна). Також жінка була свідком розстрілу цивільних машин (люди в цих машинах були без зброї та не чинили опору), машину попереду них було розстріляно

Окрім завдання фізичної шкоди, окупанти на блок-постах **відбирали АРВ- препарати та ЗПТ-препарати.**

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН



Клієнт отримував замісну терапію в м. Снігурівка Миколаївської області. 17 березня 2022 року разом з іншими пацієнтами замісної терапії він отримав препарат на 30 днів і вирішив разом з деякими пацієнтами виїхати із Снігурівки в більш спокійне місце, оскільки Снігурівку захопили російські загарбники. Лише 12 квітня він знайшов місце в автомобілі знайомих, щоб виїхати з ними у м. Баштанка, але на російському блок-посту його обшукали, знайшли та забрали метадон, АРВ-терапію та знеболювальні ліки, які він приймає на постійній основі.

Зафіксовано випадки, коли окупанти **викрадали осіб з автівок на блокпостах, або з їх власних помешкань**, примусово утримували у нелюдських умовах, без доступу до життєво важливого лікування, катували.

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН



Зі слів клієнта на подвір'ї біля власного будинку його затримали військові рф, доставили (як він пізніше зрозумів до Херсонського ІТТ), де тримали 17 днів, а потім відпустили. За час тримання щодня били, АРТ не давали, годували 1 раз на день дуже погано, спати доводилося на підлозі через переповнені камери. Коли відпустили, паспорт не віддали, сказали, щоб отримував паспорт рф.

РЕАст зафіксовано звернення від жінок, які знайшли в собі сили повідомити про жахливі випадки сексуального насильства, скоєні з боку окупантів.

ВОЄННИЙ ЗЛОЧИН



До реактора звернулась жінка, ВПО. У ході довгої бесіди виявилось, що дівчина стала жертвою фізичного насилля на окупованій території. Її гвалтувало близько десяти чоловіків. Жінка зізналась, що має дуже важкий психологічний стан і живе лише заради свого сина. На питання, чому вона не звернулась до правоохоронних органів, вона відповіла, що їй, по-перше, дуже соромно, а по-друге, її знайома зверталась до поліції зі схожою ситуацією і їй сказали у поліції, що це марна втрата часу.



Окупанти в Станиці Луганській на Луганщині. Фото Reuters

Права людини на тимчасово окупованій території

Представники ключових спільнот, які за різних обставин залишились проживати на тимчасово окупованих територіях, стикались чи не з усіма можливими видами порушення прав людини з боку окупантів.

Втрата житла, переслідування та залякування, застосування фізичної сили та принижень з боку окупантів, неможливість клієнтів отримати будь-які медичні чи соціальні послуги, гуманітарну допомогу за діяльності «нової» окупаційної влади і зміни їхніх пріоритетів щодо надання медичної допомоги, психологічний тиск через російську пропаганду та нав'язливу політичну ідеологію та паспортизацію рф – окремі приклади з історій клієнтів з тимчасово окупованих територій, які звернулись до REAct. При цьому способів захисту своїх прав у клієнтів практично немає.



Росія, як держава-окупант, **зобов'язана забезпечити потреби цивільного населення щодо гуманітарних, медичних та соціальних послуг**. Цей обов'язок покладено на росію, як державу, що здійснює фактичний контроль над окупованою нею територією України, згідно з міжнародним гуманітарним правом.



«Пацієнти ЗПТ не отримують лікування в Мелітополі, а змушені їхати через 30 блокпостів до Запоріжжя, щоб там отримати свої препарати. Дістатися дуже дорого. Не всі клієнти змогли туди потрапити. Деякі йшли пішки, деякі їхали на велосипедах... принизливе і жахливе проходження через блокпост, де відбувається повний огляд окупантами з примусом до роздягання: огляд тіла на наявність татувань, слідів від проколів, шрамів, щоб вони не були пов'язані з військовими діями...»

О.Овсянікова, регіональний координатор проєкту REAct в м.Запоріжжя



Звернувся чоловік, у місті опинився після того, як у селі недалеко від Херсона його житло було розбомблено. Клієнт проходив лікування від туберкульозу, але після початку війни отримати препарати не міг. Після бомбардування його населеного пункту, клієнт переїхав до міста і якийсь період він проживав у будинку майже без "нормальних" умов. Останнім часом чоловік почав сильно кашляти, самопочуття погіршилося. Так як лікування перервано, він має підозру, що ТБ хвороба прогресує. Медична картка відсутня, бо лишилася у розбомбленому будинку, сімейний лікар не виходить на зв'язок. Чоловік ходив до поліклініки, але дізнався, що багато лікарів покинули свої робочі місця, лікарі, які працюють не є представниками нашої держави. Працюють лікарі, які підтримують окупаційну владу або лікарі росіяни, які приїхали на окуповану територію. "Туберкульоз не на часі" - як йому сказали у поліклініці.



Чоловік приїхав до Скадовська з іншого району, де його будинок після обстрілів став непридатним для проживання. Розповів, що він ВІЛ-інфікований та лікувався від туберкульозу. До війни отримував препарати, але з травня нічого ніхто не видає, АРТ також. До лікарні ходив, але там немає лікарів, а ті що залишилися сказали, що не займаються ВІЛ-інфікованими та хворими на туберкульоз. Куди ще звертатися, він не знає.



Клієнт втратив через обстріли будинок та переїхав у Херсон зі свого району. Розповів, що з приводу житла звертався до обласної адміністрації, де зараз окупаційна влада. Там йому пояснили, що житлом не забезпечують нікого, окрім вчителів та лікарів, що приїхали з Росії. Звертатися зі скаргою чоловік не став нікуди, бо місто окуповане.



«Скаржитися клієнти бояться, бо активність присікається з боку окупантів. Активістів викрадають та знайти їх інколи неможливо»

В. Куценко, регіональний координатор проєкту REAct в м.Херсон²

² Херсон було деокуповано 11 листопада 2022 року, однак частина Херсонської області все ще знаходиться під окупацією рф.



ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЙ
ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ

ПРИЄДНАТИСЬ
ДО REAct



ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ КЛЮЧОВИХ
СПІЛЬНОТ, УРАЗЛИВИХ ДО ВІЛ ТА ТБ

ЯКЩО ВАШІ ПРАВА БУЛО ПОРУШЕНО,
ПОВІДОМТЕ ПРО ЦЕ
ТА ОТРИМАЙТЕ ДОПОМОГУ:



[reactaph](#)



[REAct_APH_bot](#)

КОНФІДЕНЦІЙНО ТА БЕЗКОШТОВНО

БІЛЬШЕ ПРО СИСТЕМУ REAct

[HTTPS://REACT-APH.ORG/](https://react-aph.org/)



REACT
PROJECT



Alliance
for Public Health